

**„Adminisztratív eszközökkel, elhajlásokkal  
a kérdést megoldani nem lehet”  
Négy évtizedes küzdelem a vallásos világnézet  
ellen Szolnok megyében**

Sebők Balázs

*Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Jászberény Campus  
Alkalmazott Neveléstudományi Intézet*

## Bevezetés

Tanulmányunk az elmúlt évek levéltári kutatásainak segítségével kíván betekintést nyújtani a vallás és az egyházak helyzetébe az államszocialista rendszer Szolnok megyéjében. A négy évtizedes korszak kezdetén az állam és az egyház viszonya ellenségesé vált. Mivel a kialakuló szovjet típusú rendszer az emberek gondolkodását, világnézetét is át szerette volna formálni, így mindent megtettek az egyházak visszaszorítása érdekében. Kezdetben úgy gondolták, hogy az egyházakat két évtized alatt fel is számolják (Balogh & Gergely, 2005, 77. o.). Az államszocialista négy évtized azonban messze nem volt homogén, már ami a kommunisták egyházakhoz való viszonyulását illeti. A Rákosi Mátyás vezette éra kezdetben minden eszközzel a megfélemlítésen dolgozott, szó szerint rárontott az egyházra, kiemelt ellenségként kezelve a „katolikus reakciót”. Az ismert vezető egyházi személyek letartóztatása és koncepciós perbe fogása mellett jó példa erre, hogy 1950-ben Jászberényben internáló tábornak hoztak létre a ferences kolostor területén, ahová az ország különböző részeiből szállították a szerzeteseket (Besenyi, 2002). Az állam még ebben az évben, 1950. augusztus 30-án ki tudta kényszeríteni a megállapodást a katolikus egyházzal, ami után a dühödt támadások valamelyest mérséklődtek. Az elkötelezett kommunisták ekkor úgy érezték, hogy futni hagyják az ellenséget. A megyei párt-végrehajtóbizottsági üléseken a vezető kommunisták egymást próbálták további harcra ösztönözni. „A megegyezés egyes Járási Pártbizottságainkat is megtévesztette és abbahagyták a klerikális reakció elleni harcot” (MDP SZO.M.PB, 1951). „*A püspöki karral való megegyezés semmi esetre sem jelent tüzet szüntess-t [...] A megvert ellenséget tovább kell vernünk*” – jelentette ki Dávid Ferenc, az MDP Szolnok megyei első titkára 1952-ben (MDP SZO.M.PB, 1952, o. n.). Zárt üléseken, egymás között nekik is be kellett vallaniuk azonban, hogy a megye lakosságának túlnyomó többsége vallásos ember, sőt az egyszerű párttagság körében is sokan számítottak vallásosnak. Be kellett látni, hogy az évszázadok

során kialakult szokások makacsnak bizonyulnak, tehát az egyszerű párttagok meggyőzését egyszeri rohammal nem lehet felszámolni. Már ekkor is előkerült, hogy az államhatalomnak az erőszak eszközei helyett inkább a meggyőzéssel kellene teret nyernie a materialista világnézetnek: „*Adminisztratív eszközökkel, elhajlásokkal a kérdést megoldani nem lehet*” (MDP SZO.M.PB, 1952, 5.). Később, a Kádár-korszak elején, 1958-ban már központi bizottsági határozat mondta ki, hogy a klerikális reakció elleni harcot külön kell választani a vallásos világnézet elleni harctól. A klerikális reakcióval szemben lényegében minden eszköz megengedett volt: Kádár János gondolatai szerint tűzzel-vassal, golyószóróval és börtönnel is lehetett harcolni ellene (Sulák, 2015, 25. o.). A hétköznapi emberek vallásosságával szemben ehelyett a felvilágosító, nevelő munkára kaptak központi utasítást. Igaz, hamarosan kiderült, hogy ez nem is olyan egyszerű: „*[...] az egyház modernizálja a kérdéseket, amit nekünk meg kell ismerni, mert a mi régi elméletünkkel már senkit sem tudunk ebben a kérdésben meggyőzni*” (MSZMP SZO.M.PVB, 1961, 38 o.). 1964. szeptember 15-én a Vatikán és a Magyar Népköztársaság is rendezte részlegesen a kapcsolatait, pontot téve a nyílt ellenségeskedés végére. Ezt egyfajta „magyar modell” kialakulásának is felfoghatjuk, amely egyedülálló volt a szocialista táborban. A folyamatra a koronát Kádár János 1977-es vatikáni látogatása tette fel (Balogh & Gergely, 2005, 84. o.). A 3T rendszerében a vallásosság egyértelműen a „túrt” kategóriába került, és ha az érdekek úgy kívánták, a rendszer már barátként is kezelhette az együttműködő egyházat, nem csak ellenségként (Balogh, 2022, 134, 137. o.).

Szolnok megye területén belül országos összehasonlításban nem volt erős a vallásosság, sőt lényegében a legkevésbé vallásos megyének számított az országban. Azonban a megyén belül lényeges különbségek voltak megfigyelhetők, hiszen – elsősorban a Tiszától nyugatra eső katolikus területeken, legfőképpen a Jászságban – akadtak kifejezetten erősen vallásos vidékek is. Egy évtizeddel a kommunista hatalomátvételt követően – a megyei pártvezetéshez befutott információk, illetve a korábbi tapasztalatok alapján – 18 települést tartottak számon, ahol kifejezetten erősen tartotta magát a vallásosság. Ezek közül hat jászsági település volt: ebbe a csoportba sorolták Jászberényt, Jászfényszarut, Jászapátit, Jászládányt, Jászkisért és Jászsalsószentgyörgyöt. A további vallásosnak tartott települések is szinte kivétel nélkül a megye nyugati 2/3-án helyezkedett el. E 12 település közé tartozott Törökszentmiklós, Besenyszög, Újszász, Rákóczi falva, Zagyvarékas, Tószeg, Tiszapüspöki, Kunszentmárton, Cibakháza, Szandaszőlős, Fegyvernek és Kengyel (MSZMP SZO.M.PVB, 1959). Utóbbi csoportban érdemes megemlíteni Besenyszög települést, ahol az erős vallásosság a helyi munkásör-alakulat szervezése kapcsán visszavonulásra készítette a kommunistákat. A szervezés évében, 1958-ban az önkéntes

munkásörnek jelentkező férfiakat ugyanis otthon több esetben azzal fenyegették a feleségeik, hogy inkább elválnak, ha a férfi nem hagyja ott a kommunista párthadsereget. Mivel az érintett férfiak közül többen is elbizonytalanodtak, illetve leszereltek, ezért a megyei pártvezetés két év múlva úgy döntött, hogy Besenyszögön megszüntetik a munkásör szakaszt, helyette pedig inkább Martfűn hoznak létre alakulatot. *„Besenyszög összetétele politikai vonatkozásban nagyon rossz”* – hangzott el ezzel kapcsolatban a Szolnok megyei párt-végrehajtóbizottság (VB) egyik ülésén (Sebők, 2019, 197. o.).

A megyei kommunista pártvezetés úgy látta, hogy 1945 előtt nagy egyházi befolyás különösen a falvakban, illetve a mezőgazdasági arculatú városokban volt megfigyelhető. Elsősorban a római katolikus egyházat látták aktívnak, akiket úgy jellemeztek, mint akik szembehelyezkedtek a kizsákmányolás elleni harccal, és a burzsoáziát támogatták. Római katolikus ellenfeleiket a rendszer elleni aknamunkával és a népi demokrácia elleni uszítással is megvádolták. Az Állam és az Egyház közötti megegyezést követő időszakot úgy látták, hogy ekkor az egyházi reakció illegalitásba kényszerült, előtérbe kerültek a „haladó gondolkodású” papok, és a párttagok közül is mind kevesebben vettek részt különböző egyházi szertartásokon. Önkritikusan megállapítást nyert, hogy a párton belül a felvilágosítás helyett többnyire az „adminisztratív eszközöket” részesítették előnyben. A szocialista rendszer első éveit tekintve a legjelentősebb eredményeket a gyermekek hittan-beíratásának jelentős visszaszorítása terén érték el. Ez igaz is volt, azonban ez a folyamat megfordult, amikor Nagy Imre „engedményeket adott a klerikális reakciónak”. Ismét jelentős önkritikával megállapíthatták, hogy *„bár az egyházi reakció háttérbe szorult, döntő vereséget nem szenvedett [...] az ellenforradalom idején gyorsan talpra ugrott, minden eszközzel igyekeztek visszaszerezni az egyházak régi pozícióikat”* (MSZMP SZO.M.PVB, 1959, 989. o.).

Az egyházak a kommunista hatalom természetéből fakadóan folyamatos rendőrségi megfigyelés alatt álltak. Szolnok megyében 1960-ban hat egyház 232 papja működött. A hatalom a római katolikus egyház 115 papját tartotta a klerikális reakció bázisának, kiegészítve azokkal a segítőkkel, akik az ellenük folytatott egy évtizedes hadjárat ellenére sem szívódtak fel nyomtalanul a társadalomban. Ezek közé tartoztak „kivetkőzött jezsuita szerzetesrendi tagok” és apácák (együtt mintegy 200 fő), valamint harangozók, kántorok, pénzbeszedők, házvezetónők, illetve „bigott vallású pedagógusok”. A református egyháznak 59 lelkésze volt a megyében. A rendőrség szamon tartott még 391 ún. szektacsoportot is, amelyek általában 3–12 fővel működtek. Utóbbiak közül a legaktívabb a Jehova tanúi nevű, mintegy száz fős csoport volt: ők elsősorban Szolnokon és Kétpón működtek. A Jehova tanúinak közösségét korábban feloszlattott, tehát illegális, fanatikus vallási csoportnak nevezték, és rendkívül

veszélyesnek tartották. Férfi tagjaikra jellemző volt, hogy megtagadták a kötelező sorkatonai szolgálatot, ami miatt három fő éppen börtönbüntetését töltötte közülük. A legálisan működő római katolikus egyház a lehetőségek szerint megpróbált új híveket szerezni, emellett a régi hívek megtartására törekedett. Ehhez utcabizalmi rendszert építettek ki, családlátogatásokat tartottak, az ifjúságot pedig különféle játékos rendezvényekre invitálták. Továbbra is beszédtek az egyházi adót, a békepapokat pedig lejáratták – áll a rendőrségi jelentésben. A rendőrség módszerei az egyházak szervezkedése ellen a bomlasztás, a dezorganizálás, a belső ellentétek szítása, a lejáratás, az áthelyezés, a hitoktatás korlátozása, a kongrua (segély) megvonása, végső esetben pedig az őrizetbe vétel voltak. Külön figyelték arra, hogy a sikeres, népszerű – tehát a szocialista rendszer nézőpontjából nemkívánatos – papokat áthelyezzék máshová, tehát elkerüljenek a sikert hozó településről. *„Azokra a helyekre, ahol aktív hitélet folyt, olyan papokat igyekeztünk helyeztetni, akiknek nem volt erkölcsi alapjuk a hívők előtt”* (MSZMP SZO.M.PVB, 1960). A rendőrség operatív szervei több helyen is gondoskodtak arról, hogy a falusi asszonyok tudomására jussanak egyes papokkal kapcsolatban olyan (tév)információk, amelyekkel bizalmatlanságot lehetett elhinteni, és amelyek elősegíthették a hívők táborának leapadását (MSZMP SZO.M.PVB, 1960).

Miután az első nagy nekifutás során a kommunisták megfélemlítették az egyházi vezetőket, majd sikeresen kiszorították az egyházat a közéletből, újabb sikeres csapással elérték, hogy az iskolai hitoktatás lényegében megszűnjön. A hitoktatást a templomok falai közé sikerült szorítani. Viszont hátra volt még két feladat. Az ateista propaganda felpörgetésével az új, szocializmusban elfogadott világképet kellett vetíteni az emberek irányába, illetve meg kellett szerezni az ún. családi ünnepek, események feletti ellenőrzést, irányítást. Terjedelmi okokból az alábbiakban csak a hitoktatás és a családi ünnepek kérdéskörét érintjük.

### **Küzdelem az iskolai hitoktatás ellen, a gyermekek kialakuló világképének ellenőrzéséért**

1949 őszén a kommunista hatalom megszüntette a kötelező iskolai hitoktatást, helyette a fakultatív hittant engedélyezték iskolai keretek között ugyan, de a tanítási idő után. Az iskolai hitoktatás tehát az 1950-es években sem volt betiltva, így a pártbizottságokon azon mesterkedtek, hogyan beszéljék le, szoktassák le a szülőket gyermekeik hittanra való beíratásáról. Árgus szemekkel követték az eseményeket, hogy egy-egy tanévben mennyien iratkoztak be hittanra, és hány százalék volt a lemorzsolódás. Az eredmények látványosan gyorsan jöttek, bár

a területi különbségek is egyértelműen megmutatkoztak. Szolnok megye nagykunsági vidékén, az ún. termelőszövetkezeti városokban igen gyorsak voltak a változások. 1952-ben Túrkevéen már hivatalosan is csak a tanulók 6,6%-a járt hittanra, a valóságban azonban mindössze 1-2%. Karcagon 17,1% volt a hittanosok aránya, míg a másik póluson, a katolikus Jászberényben 41,6%, mindössze 0,1%-os lemorzsolódással. Más településeken a hivatalos adatok szerinti lemorzsolódás 6,6%-os volt, ami valójában elérhette a 25%-ot is. A középiskolákban már ekkor mindössze a tanulók 2%-a járt hittanra, tehát lényegében az általános iskolák világát kellett még keményebben megdolgozni. A megyei pártbizottsághoz befutott információk alapján még a pedagógusok közel fele állt „vallásos ideológiai befolyás” alatt, ami Jászberényben elérte a 80%-ot, de Szolnokon csak 10% volt ez az arány, míg Túrkevéen mindössze 1-2 pedagógus járt templomba (MDP SZO.M.PVB, 1952). A következő években mind a hittanra történő beiratkozások, mind az arról történő lemorzsolódás adatai egyre kedvezőbb képet mutattak a kommunisták szemszögéből. Hogy ezeket az eredményeket mivel érték el, nem fejtették ki bővebben. Egy 1955-ös megyei pártbizottsági ülésen így fogalmaztak: „*Voltak bizonyos túlzások, de olyan adminisztratív intézkedés, amibe az egyház beleköthetne, nem történt*” (MDP SZO.M.PVB, 1955, o. n.).

Az iskolai hittanoktatás folyamatos és drasztikus visszaszorulásában két ellenlejtőt figyelhetünk meg. Az egyik Nagy Imre miniszterelnöksége idején következett be, amikor a kedvezőbb légkör hatására hirtelen mintegy 120%-kal emelkedett a hittanra járó tanulók száma. A politikai változás előtti 9,6%-ról egy éven belül 21,7%-ra növekedett ez a szám. Igaz, ez még a fele sem volt az 1950/1951-es 52,9%-nak. Ezt követően, Nagy Imre megbuktatása után ismét csökkenés volt megfigyelhető ezen a téren, majd az 1956-os forradalom hatására rövid időre ismét erőre kapott az iskolai hittan. A pártnak utólag el kellett ismernie, hogy az egyházzal, vallással kapcsolatos viszonyokat csak 1958 elejére sikerült „normalizálni”, vagyis a régi kerékvágásba terelni. Innen viszont már nem volt megállás az iskolai hittanoktatás tulajdonképpeni lenullázódásáig. A régi vallási szokásoknak a politikai változások következtében lezajlott megerősödésére valamilyen magyarázatot próbáltak találni: „*A társadalom különböző rétegeiben még ma is mélyen él a vallásosság, különösen az elmaradottabb rétegeknél*” (MSZMP SZO.M.PVB. 1959, 990. o.). Elmaradottság alatt pedig egyértelműen a mezőgazdasági vidékeket, a falvakat és a tanyákat értették. De gözerővel folyt már az iparosítási program, amely gyárakba, városokba, lakótelepekre terelte a tömegeket (Sebők, 2015).

A kommunista hatalom konszolidációjával párhuzamosan végleg megadta magát a társadalom a gyermekek iskolai hittanra történő beíratásának kérdésében: míg az 1959/60-as tanévben az általános iskolás tanulók 18,4%-a vá-

lasztotta a hittant, addig öt év múlva ez az érték már alig haladta meg a 2%-ot, ami Szolnok megye egészét tekintve mindössze 1410 gyermeket jelentett. Ezzel együtt csökkent a falusi lakosság templomba járásának gyakorisága is. A kommunisták elmondhatták, hogy immár inkább csak a mezőgazdaságban dolgozók, az idős nők, a magányos öregek, illetve az elesettek jártak templomba. Az iskolai hittannal kapcsolatban továbbra is tartották magukat a jelentős területi eltérések. A megyei pártbizottság öt településen kifejezetten magasnak látta a hittanra járók arányát. Ide tartozott Jászsószentgyörgy, Jászapáti, Jánoshida, Kenderes és Besenyszög. További hat településen, így Tiszaörsön, Tiszaigaron, Kócson, Újszentgyörgyön, Tiszafüreden és Nagyivánon pedig éppen növekvőben volt a beíratott gyerekek száma (MSZMP SZO.M.PVB, 1965). Összességében a megye adatai országos szinten is a legkedvezőbbben alakultak a kommunisták szempontjából, hiszen három év alatt, 1968-ra megfelelőddött, 1,02%-ra csökkent a hittanra járó tanulók aránya. A városokban pedig már egyáltalán nem jelentkeztek hittanra (MSZMP SZO.M.PVB, 1968). A hittanra járó gyerekek számának csökkenése azonban korántsem volt mindenütt olyan gyors, mint Szolnok megyében: az országos adatok 1955-ben 40%-ot, 1965-ben 10%-ot, 1975-ben pedig 6%-ot mutattak (Valuch, 2002, 274. o.).

### **Harc a családi ünnepek feletti ellenőrzés, irányítás megszerzéséért**

A keresztlők, esküvők és temetések feletti ellenőrzés tradicionálisan az egyház hatáskörébe tartozott. A templomok falain kívül – a búcsúk és a körmenetek mellett – ezek voltak azok az események, amelyek kapcsán az egyház még jelentős befolyással bírt. A célkitűzés az volt, hogy az állam minél nagyobb számban lefedje, majd elvegye az egyháztól ezeknek az eseményeknek az ellenőrzését, szervezését, megrendezését. *„Az egyházak misztikus szertartásaikkal a születéstől a halálig behálózták az emberek életét. Hatalmuk nem kis mértékben ma is ezen alapszik”* – olvasható az MSZMP 1958-ban kelt országos anyagában (Fejérdy, 2010, 61. o.). Ezen a téren a keresztlők és a temetések esetében viszonylag gyorsan jelentős eredményt sikerült elérni, hiszen egyre több volt a névadó, illetve a társadalmi esküvő. Bár a kedvező számszaki adatok mellé azt is be kellett látni, hogy sokan kettős eseményt rendeztek: a névadó mellé keresztlőt, a társadalmi esküvő mellé templomi esküvőt is szerveztek. A társadalmi temetések esetében viszont nem sikerült áttörést elérni, a temetésre sokan mégis csak papot hívtak.

Komoly fejtörést okozott viszont, hogyan és kikkel kellene a társadalmi esküvőkre és a temetésekre megfelelő külsőségeket biztosítani. Ki mondjon beszédet, ott mi hangozzék el, milyen tartalommal és stílusban? *„Nagyon jól*

*felkészült elvtársakat kell küldeni, nehogy visszafelé süljön el a dolog*” – jelentette ki Árvai István egy vitában, mint a napirendi pont előterjesztője (MSZMP SZO.M.PVB, 1961, 34. o.). Felkészült emberekből viszont kevés volt, ezt a pártbizottságban maguk is belátták, amikor a viták, hozzászólások hevében többször is súlyosan önkritikus megjegyzésekkel illették saját apparátusukat. Maguk között bevallották, hogy „nagyot kell vállalni” annak, aki a temetési beszédet elmondja, ha olyan hatást akar kiváltani, mint a pap. Emellett a megfelelő érzelmi hatást is nehéz volt kiváltani a gyászolók körében, hiszen a legtöbb esetben sem zenekar, sem énekkar költségeit nem tudták biztosítani. A magnóról szóló gyászzene pedig a temetéseknél nem vált be (a magnót mint eszközt viszont sikeresen alkalmazták az esküvőknél). A párt családi ünnepekkkel és egyházi tradíciókkal kapcsolatos problémáira talán Sipos Károly hozzászólása világított rá a legjobban: *„Sajnos a pártszervezetek vezetőinek egy része úgy gondolja, mivel a hittan tanítás az iskolában megszűnt, ezzel minden el van intézve, csak akkor néznek nagyot, amikor meghallják, hogy a KISZ titkár elvtársnő templomban akar esküdni. Arra azonban, hogy miért ne esküdjön templomban, nem tudnak neki mit mondani*” (MSZMP SZO.M.PVB, 1961, 37. o.). Általában a családi ünnepekkkel kapcsolatban nem győzték hangsúlyozni, hogy nem az egyházat akarják utánozni, sokkal inkább az egyén és a társadalom új viszonyát szerették volna kifejezni. Célul tűzték ki, hogy a jövőben nagyobb súlyt kell fektetni a családi ünnepek külsőségeiben is impozáns megjelenésére (MSZMP SZO.M.PVB, 1961).

A 60-as évek első felében lassan, de biztosan növekedtek azok a mutatószámok, amelyeket a megyei pártvezetés látni szeretett volna a családi ünnepek társadalmi megrendezésével kapcsolatban. 1960 és 1964 között a házasságkötések társadalmi megrendezése 11,98%-ról 43,7%-ra emelkedett (viszont párhuzamosan továbbra is sokan tartottak egyházi esküvőt). A névadók esetében 2%-ról 11,5%-ra, a temetéseknél pedig 1%-ról 6,6%-ra növekedett ez az arány. A „régai szövetségi városokban”, kiemelten Túrkevéen és Kisújszálláson az egyházi rendezésű családi események még inkább visszaszorultak: Kisújszálláson a nem egyházi házasságkötések 61,6%-on, a névadók 39,8%-on, a társadalmi temetések pedig 16,4%-on álltak. (MSZMP SZO.M.PVB, 1965) Túrkevéen országos szinten is a legmagasabb volt a társadalmi temetések aránya, ennek ellenére a lakosság valamiért mégis azt szerette volna, ha a temető az egyház gondozásában marad (MSZMP SZO.M.PVB, 1965). Három évvel később már arról számolhattak be a megyei párt-végrehajtóbizottsági ülésen, hogy Túrkevéen alig volt egyházi házasságkötés (MSZMP SZO.M.PVB, 1968). Viszont nehezen viselték a párt berkeiben, hogy az emberek nem akartak leszokni az egyházi temetésről. Volt, aki az egyházi temetést egyfajta családi békéért történő megalkuvásnak tekintette. Még a megyei pártapparátusban is

akadt olyan személy, aki papot kért hozzátartozója temetéséhez. Az ilyen eseteket az érintettek azzal magyarázták, hogy az illető öreg volt már, illetve ez volt a kifejezett kívánsága. Pedig sok esetben tudni lehetett, hogy az elhunyt életében nem is volt vallásos, ám végül mégis a pappal szeretett volna indulni utolsó földi útjára. Mindezek ellenére Szolnok megye adatai a családi ünnepek társadalmi megrendezésével kapcsolatban az országos átlag felett voltak, azonban tájegységenként jelentős eltéréseket lehetett megfigyelni a megyén belül (MSZMP SZO.M.PVB, 1970). 1970-re a társadalmi házasságkötések aránya elérte a 65,7%-ot, a névadóké a 25,1%-ot, a temetéseké pedig a 11,7%-ot. A házasságkötések társadalmi megrendezése Túrkevéen volt a legmagasabb (97,9%), a névadóké Kisújszálláson (74,8%), míg az egyházmentes temetéseké Túrkevéen (48,4%). Utóbbihoz büszkén fűzhették hozzá a jelentésben, hogy ez országosan is egyedülállónak számított. Az új szokásrendszerre történő átállás tekintetében megállapítható volt, hogy a falvak általában konzervatívabbnak számítottak ezen a téren, mint a városok. A megyén belül a leglassabb ilyen átalakulás a Jászságban és Jászberényben, a leggyorsabb változás pedig a Nagykunságban volt megfigyelhető (MSZMP SZO.M.PVB, 1970).

Az egyház családi ünnepek megszervezésében szerzett több évszázados tapasztalatát, előnyét azonban nem lehetett egyik napról a másikra ledolgozni. A megyei pártbizottságban jól tudták, hogy komoly hiányosságaik vannak mind a felkészült emberek, mind az infrastruktúra terén. A lemaradást volt hivatott ledolgozni az 1970 májusában, Szolnokon megrendezett kamarakórusok 1. országos találkozója is, ahová kifejezetten olyan kórusok kaptak meghívást, amelyek rendszeresen családi-társadalmi ünnepeken szerepeltek. Már 1969-ben megalakult a megyeszékhelyen egy 12 fős főhivatású kamarakórus, de létezett egy tiszteletdíjért szereplő, 15 fős temetési kórus is. A megye további hat településén is alakultak alkalmyszerűen fellépő kórusok. A családi ünnepek megrendezésének koordinálására állították fel hét fővel a Megyei Társadalmi Bizottságot. Problémát jelentett, hogy a községek felének egyáltalán nem volt házasságkötő terme, a 147 temetőből pedig 98 egyházi kezelésben volt. A városok közül egyedül Túrkevéen működött állami temető. Súlyosan önkritikusan nyert megállapítást, hogy az állami temetési búcsúbeszédnek 15–20%-a nem volt megfelelő színvonalú. Ennek okaként a kellő beszédkésztség és a nyelvkultúra hiányát, a sokszor érzelgős, giccses, szóvirágos szónoklatokat, néhány esetben pedig a személytelen beszédek adták meg. Ellenpéldaként állították ezekkel szemben az egyházi temetéseket, ahol a megfelelő ünnepélyes külsőségek mellett úgy látták, teljesültek az egyéni kívánságok, és az együttérzés is kifejezésre jutott (MSZMP SZO.M.PVB, 1970).

1978-ban Szolnok megye elmondhatta magáról, hogy az országban már itt volt a legtöbb névadó, míg a társadalmi házasságkötések terén az országos má-

sodik, a társadalmi temetések terén pedig a harmadik helyet foglalta el. Tudni lehetett azonban, hogy „[...] *a statisztikai adatok mögött sok probléma rejtőzik. [...] A növekedés ellenére sem mondható el, hogy a társadalmi szertartások beépültek volna a szokásrendbe*” (MSZMP SZO.M.PVB, 1978). Hiszen továbbra is sokszor mutatkozott kettősség az állami és az egyházi házasságkötések, illetve a névadók/keresztelők terén. A házasságkötések esetében tapasztalható kettősség kapcsán azt feltételezték a pártbizottságban, hogy általában a család, illetve valamelyik szülő ragaszkodott a templomi eseményhez, ugyanis szerintük a fiatalok nagyobb része magától már nem ment volna be a templomba. A temetések terén negatív példaként nem először említették a szolnoki temető ügyét, amelyet a város szégyenének neveztek. A temető korszerűsítését, rendezését már hosszú idő óta halogatták annak igen magas költségei miatt. A pártbizottságban továbbra is nehezen dolgozták fel az egyházi temetések magas arányszámát (1977-ben 81%). Maguk között bevallották, hogy nem az egyházi személyek lelki vagy anyagi nyomása rejlett az adatok mögött, sokkal inkább a temettetők igénye (MSZMP SZO.M.PVB, 1978).

## **Zárszó**

Az államszocialista korszak alatt végül nem szűntek meg az egyházak, és a vallásosság sem tűnt el. Bár a konszolidálódott Kádár-korszakban már nem is a felszámolás volt az kitűzött cél. A rendszerhez jobban illett, hogy – ahogyan Balogh Margit fogalmaz – a gulyáskommunizmus langyában fokozatosan zsugorítsák az egyházak ellenzékiességét, és építsék le a szocializmussal szembeni nyílt ellenállást (Balogh, 2022, 141. o.). A négy évtized azonban nem múlt el nyomtalanul, kitörölhetetlen nyomot hagyott a társadalom szövetében. Még a Kádár-éra „fénykorában” is minden harmadik ember vallásosnak számított az országban, és ez az arány már a 80-as években növekedésnek indult (Valuch, 2002, 274. o.). Ugyanezt a tendenciát az MSZMP jászberényi VB-ülésén is világosan látták már 1987-ben. Az erősödő vallásosságot többek között az emberek növekvő bizonytalanságával, kiszolgáltatottságával, valamint az életszínvonal csökkenésével magyarázták (MSZMP JB.PVB 1987.). Mintegy megerősítést nyert tehát, hogy az évszázadok során kialakult szokások igen makacs dolgok.

## Irodalomjegyzék

- Balogh, M. (2022). A Kádár-korszak egyházpolitikai jellegzetességeiről. In Rainer M. János (Ed.): *A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései* (pp. 131–142). Kronosz Kiadó.
- Balogh, M. & Gergely, J. (2005). *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005. II. kötet*. História-MTA Történettudományi Intézete.
- Besenyi, V. (2002). Egyházi Internálótábor 1950-ben Jászberényben. In Pethő, L. (Ed.) *Jászsági Évkönyv*. (pp. 52–62). Jászsági Évkönyv Alapítvány.
- Fejérdy, A. (2010). A kollektív és privát ünnepek mesterséges szekularizációja Magyarországon 1945 után. *Vigilia*, 2010(1), 60–63.
- Sebők, B. (2019). A Munkásörség első évei Szolnok megyében. In Csönge, A. et al. (Eds.) *Zounuk, a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára Évkönyve*. 33. 159–207.
- Sebők, B. (2015). *Szolnok megye szocialista iparosítása (1950–1970)*. MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára.
- Sulák, P. (2015). *Szigorúan ellenőrzött vallásszabadság a Jászkunságban. A kádári egyházpolitika Szolnok megyében (1956–1964)*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége – Historia Ecclesiastica.
- Valuch, T. (2002). *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris Kiadó.

## Források

- MDP Szolnok Megyei Párbizottság iratai (1951. április 25.). *Egyházi reakció elleni harc, az MB-nek az egyház felé való politikája*. MNL JNSZVL XXXV. 39.a. (1. fcs.) 1951. 19. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MDP Szolnok Megyei Párbizottság iratai (1952. április 21.). *Az Agit. Prop. Osztály írásos jelentése és javaslata a klerikális és kulák reakció elleni harcról és az ezzel kapcsolatos feladatokról*. MNL JNSZVL XXXV. 39.a. (1. fcs.) 1952. 27. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MDP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1955. június 27.). *Szóbeli jelentés az oktatás előkészítéséről*. MNL JNSZVL XXXV. 39.a. (1. fcs.) 1955. 46. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1959. június 9.). *Intézkedési terv „az állam és az egyházak között lévő viszony” és „a vallásos világnézet elleni eszmei harc, a vallásos tömegek közötti felvilágosító, nevelő munka feladatairól” szóló Politikai Bizottsági határozatok végrehajtására*. MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1959. 8. d. 25. ő. e., Szolnok, Magyarország.

- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1960. május 24.). *Jelentés a klerikális reakció és a különböző szekták tevékenységéről.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1960. 12. d. 41. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1961. június 6.). *Jelentés a megyei párt-végrehajtó bizottság 1960. augusztus 30-i határozatának végrehajtásáról.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1961. 15. d. 54. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1965. október 5.). *Jelentés az ateista propaganda helyzetéről és feladatairól Szolnok megyében az 1961. június 6-i megyei párt-végrehajtó bizottsági határozat végrehajtásától.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1965. 29. d. 103. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1968. szeptember 17.). *Jelentés a megyében folyó egyházpolitikai munkáról és a vallásos világnézet elleni harc helyzetéről.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1968. 225. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1970. december 22.). *Jelentés a családi ünnepek társadalmi megrendezésének helyzetéről a Politikai Bizottság határozata alapján.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1970. 44. d. 191. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Szolnok Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1978. augusztus 22.). *Jelentés a családi ünnepek és a gyász-szertartások társadalmi megrendezésére vonatkozó 1970. december 22-i párt-végrehajtó bizottsági határozat végrehajtásáról.* MNL JNSZVL XXXV. 1.a. (1. fcs.) 1978. 73. d. 285. ő. e., Szolnok, Magyarország.
- MSZMP Jászberény Városi Párt-Végrehajtó Bizottság iratai (1987. november 12.). *Jelentés a Jászság egyházpolitikai helyzetéről.* MNL JNSZVL XXXV. 4.a. 1987., Szolnok, Magyarország.

## Absztrakt

Az államszocialista rendszer harcot hirdetett a vallásos világnézet ellen, és célként tűzték ki a materialista gondolkodás meghonosítását. Az egyházat folyamatosan megfigyelés alatt tartották, és befolyását próbálták visszaszorítani az élet valamennyi területén. Árgus szemekkel figyelték, hogy az iskolákban hány tanuló iratkozik be hittanoktatásra, de a kommunisták emberei bent ültek a templomokban, és jelentéseket küldtek, hogy az istentiszteleteken milyen tartalmú prédikációk, kijelentések hangzottak el. Próbálták meghonosítani a társadalomban a szocialista jellegű családi és társadalmi ünnepeket, ezzel párhuz-

mosan pedig kiüresíteni, elfeledtetni a tradicionális egyházi ünnepeket, családi eseményeket. Erről az időszakról nyújt képet a tanulmány, amely elsősorban a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) és a Magyar Szocialista Munkás Párt (MSZ-MP) megyei párt-végrehajtóbizottsága archívumának iratanyagára épül.